

**Nyugat-magyarországi Egyetem
Széchenyi István Gazdálkodás- és Szervezéstudományok
Doktori Iskola**

**A MAGYAR GAZDASÁG
TRANSZNACIONALIZÁLÓDÁSI FOLYAMATA
1989-2009**

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Pappné Nagy Valéria



**Sopron
2010**

Doktori Iskola: Széchenyi István Gazdálkodás- és Szervezéstudományok

Vezetője: Prof. Dr. Székely Csaba DSc

Program: Gazdasági folyamatok elmélete és gyakorlata- nemzetközi piaci stratégiák

Vezetője: Dr. habil Balázs Judit CSc, egyetemi tanár

Témavezető: Dr. habil Balázs Judit CSc, egyetemi tanár

.....

Témavezető támogató aláírása

Szakmai előzmények

Az értekezés szerzője a magyar pénzügyi felsőoktatásban harminc éve oktatott és közel két évtizede foglalkozik a témához kapcsolódó tananyagok korszerűsítésével, a kapcsolódó új tudományos ismeretanyagok oktatási gyakorlatba való bevezetésével, tankönyvek, jegyzetek, oktatási segédanyagok írásával.

Több éven keresztül vendégtanárként a Furtwangeni Főiskola Nemzetközi Vállalkozásgazdaságtan szakán, Közép–Kelet Európa gazdasági átalakulásáról tartott előadás-sorozatot.

Ekkor került kapcsolatba az Egyházak Világszövetsége által támogatott „Kairos Európa” mozgalommal. A mozgalom egyik vezető teoretikusának, a heidelbergi egyetem tanárának, Ulrich Duchrow professzornak biztatására kezdett komolyabban foglalkozni ezzel a szakterülettel, mely a régióban kialakult transzformációs válság következtében a korábbi kutatási területéhez – a gazdasági válságok elemzéséhez - is kapcsolódott.

Kutatómunkája eredményének összegzésére, jelen értekezés megírására, a hazai felsőoktatás változása, és nem utolsósorban az évek alatt megérett kutatási eredmények összefoglalásának és közreadásának igénye motiválta.

Az értekezés témája

Az 1960-as 70-es években a globalizáció részfolyamatai közül vitathatatlanul a nemzetközi áru és szolgáltatás áramlás bővülése játszotta a főszerepet.

A 70-es évek második felében bontakozott ki egy új, – a világgazdaságot alapvetően megváltoztató - folyamat, a vállalatbirodalmak világgazdasági térnyerése, melyet a szakirodalom transznacionalizálódásnak nevez.

Ebben az új világgazdasági rendszerben a transznacionális társaságok fokozatosan maguk alá kényszerítették a nemzetgazdaságokat, leányvállalataik hálózatán keresztül

világgazdasági szinten optimalizálták tevékenységüket, maximalizálták vagyonukat és profitjukat.

A magyar gazdaság rendszerváltást követő 20 évének legnagyobb gazdasági teljesítménye e megváltozott fejlett világhoz fűződő gazdasági kapcsolatainak intenzívebbé tétele, a világgazdaság jelenlegi centrumához fűződő erőteljesebb kapcsolat kiépítése, a teljes külkereskedelmi reorientáció megvalósítása.

Ez a globális világgazdaságba történő integrálódás a külföldi tulajdonú cégek nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedő szerepvállalása által valósult meg.

A magyar transznacionális index az elmúlt néhány év átlagában 30%-os volt, mely nemzetközi viszonylatban is kiemelkedő. A hasonló nagyságrendű európai országok a magyar adat harmadát produkálják, a világátlag pedig 11%.

A 80% körüli export/GDP arány, a 100%-os nemzetközi adósság/GDP arány, a 82%-os államadósság/GDP, erőteljes nemzetközi függésről tesz tanulságot, különösen akkor, ha figyelembe vesszük, hogy a makrogazdaság teljesítményének jelentős részét olyan külföldi tulajdonban lévő cégek hozzák létre, melyek működését anyavállalataik stratégiai döntése, nem pedig a magyar gazdaságpolitikai vezetés irányítja.

Ez a „külföldi cégek által integrált fejlődési modell” mind politikai, mind pedig gazdasági szempontból jelentős kockázattal jár. A liberalizált gazdaságok – így a magyar gazdaság- esetében is megerősödik a külső hatásokkal szembeni sérülékenység, és a külső függés. Ezt a sebezhetőséget, aszimmetrikus függést kiválóan bizonyította az a tény, hogy a jelenlegi globális válság, ilyen intenzitással jelent meg Magyarországon.

Az értekezés elemzi a magyar gazdaság rendszerváltást követő gazdaságtörténetének legfontosabb folyamatát, ehhez az új globalizált világgazdasághoz való integrálódást. A téma bonyolultsága következtében a folyamat minden aspektusának részletes elemzésére a szerző nem vállalkozhat, ennek ellenére törekszik arra, hogy átfogó képet nyújtson az elmúlt 20 év meghatározó – a témához kapcsolódó – magyar gazdasági folyamatairól, és az ennek eredményeképpen kialakult helyzetről.

2. Módszertani megjegyzések

A kutatómunkát leginkább az elemzéshez szükséges adatbázisok tartalmi hiányosságai, pontatlansága, megbízhatatlansága, érdek alapú torzítása akadályozta. Nem ritkán a különböző szervezetek egymásnak ellentmondó „objektív” – nem egyszer utólag módosított - adatai nehezítették a tisztánlátást.

A XXI. század elejének világgazdasága igen bonyolult rendszert alkot. A nemzetközi gazdasági folyamatok szereplői, a 200 nemzet állam, a nemzetközi szervezetek, az önálló szereplőként nyilvántartott integrációk és a főszereplők, a 600000 multinacionális cég 800000 leányvállalatával fenntartott szövevényes kapcsolatrendszere átláthatatlan. Ezt a bonyolult valóságot egy még bonyolultabb statisztikai rendszer próbálja lefedni. A statisztikai egységesítés még a kezdeteknél tart.

A nemzetközi gazdaság folyamatainak, helyzetének elemzéséből levont következtetéseket tehát kellő óvatossággal szabad kimondani, kezelni illetve más kutatók következtetéseit körültekintéssel szabad felhasználni. Különösen figyelni kell:

- A kategóriák belső tartalmi azonosságára, - nemcsak a fordítási hibákra tekintettel
- az alkalmazott statisztikai módszerek különbözőségére,
- az eltérő monetarizáltsági és gazdasági fejlettségi szint következtében jelentkező adathiány kezelésére

3. Az értekezés főbb tézisei

1. Egy nemzetgazdaság vállalatainak kilépése a nemzetközi szintre az úgynevezett külső transznacionalizálódás. A szervesen fejlődő piacgazdaságok esetében a külső transznacionalizálódás, - a nemzeti vállalatok megerősödése, nemzetközi termelőapparátusuk kiépítése - többségében megelőzi a belső transznacionalizálódást, azaz a külföldi részvétel növekedését az adott nemzetgazdaság belső gazdasági folyamataiban.

A világgazdaság kevésbé fejlett régióinak – köztük a Közép-Kelet európai térségnek – a nemzetközi gazdaságba való integrálódásánál egy fordított folyamatot figyelhetünk meg. A belső transznacionalizálódás megelőzi a külsőt, melynek következtében ezen gazdasági régiók aszimmetrikusan integrálódtak a világgazdaságba. Az integrálódásból származó előny nagy része a beáramló külföldi vállalkozásoknál realizálódott.

2. Az ezekben a nemzetgazdaságokban később meginduló külső transznacionalizálódás is számos anomáliát hordoz, ugyanis többségében nem a nemzetközi integráció pozitív hatására megerősödött nemzeti tőke kezd nemzetközi tevékenységbe, hanem a korábban beáramlott külföldi tőke - a privilegizált helyzet következtében - megerősödve továbbáramlik.

Ami a külső transznacionalizálódás jelmezébe bújjik, az nem más, mint a külföldi tőke telephelyváltása, továbbterjeszkedése helyi leányvállalatán keresztül.

3. A Közép-Kelet európai országok a rendszerváltást követően jelentős tőkehiánnyal küzdöttek, mely gátolta a piacgazdaság kiépítését. A térség országai között erőteljes küzdelem indult a nyugati tőkeimport megszerzéséért. A régió országai egymással versengve, egyre kedvezőbb feltételeket kínáltak a beáramló tőkének.

A magyar kormányzat nemzetközi szinten is kiemelkedően liberális, a hazai vállalkozásoknak jelentős versenyhátrányt okozó tőkevonzás-politikát alakított ki.

4. Sikeres” tőkevonzási politikája következtében a magyar gazdaság a régió vezető tőkeimportőre lett. Az Európai Unióval kötött aszimmetrikus társulási szerződés következtében a működőtőke első hullámaként a belpiacot elárasztó, - rövid időn belül uraló - nemzetközi áruházláncok, majd a túlzottan külfölditőke-barát privatizációs folyamat, és a legvitatottabb gazdaságpolitikai lépés, a stratégiai ágazatok, - különösen a bankszektor - átengedése a külföldi befektetőknek kiszolgáltatottá tette a gazdaságot.

5. Bár a külföldi működőtőke beáramlás - mint a belső transznacionalizálódás hordozója - a magyar gazdaság transzformációjának, külgazdasági reorientációjának meghatározó tényezője volt, elősegítette a magyar gazdaság a világgazdaságba való integrálódását, de sem az átalakulás során alkalmazott privatizációs politika, - hiszen konzisztens privatizációs stratégiáról nem beszélhetünk – sem a tőkeimport-politika, nem egy átgondolt, tudatos, nemzeti érdekeket és adottságokat figyelembe vevő pártpolitikai szempontból semleges fejlesztési stratégia részeként működött, hanem ötletek, politikai ciklusok által befolyásolt rövid távú pénzügyi egyensúly biztosítási kísérletek eredményeképpen alakult.

6. A nemzetközi szakirodalomban mára már általánosan elfogadott nézet szerint a külföldi működőtőke beáramlás jótékony hatása annak függvénye, hogy a tőkeimportot mennyire sikerül integrálni a belgazdaságba, a beáramló tőke milyen intenzitású kapcsolatokat létesít a belgazdaság többi szereplőjével, mivel ezen a kapcsolatláncon keresztül ad impulzusokat a termelékenység növeléséhez, a modern technika széleskörű elterjedéséhez.

A földrajzi, fizikai értelemben a tőkét importáló ország területén működő – importból exportot termelő – külföldi befektetések gazdaságilag valójában nem tartoznak a fogadó országokhoz, bár annak néhány makrogazdasági adatát – például az export-teljesítményt, a GDP-t – jelentősen megnövelhetik.

Ha a beáramlott tőke elkülönül – enklavé jelleggel működik – akkor igen nagy esély van arra, hogy duális gazdasági szerkezet alakuljon ki.

Ennek a gazdasági szerkezetnek a kialakulására akkor nagyobb az esély, ha a beáramló tőke motivációja nem a belpiac elérése. Törést a

gazdasági szerkezetben tehát nem a piacorientált befektetők, hanem a hatékonyságnövelő célzattal megvalósult exportorientált zöldmezős befektetések okozzák.

2002 végére statisztikailag bizonyítottan a magyar gazdaság két szegmensre bomlik.

A gazdaság egyik szegmensét a tőkeerős, modern fejlett technikával rendelkező, a csúcstechnikát és a nemzetközi húzóágazatokat – informatika, telekommunikáció, elektronika – képviselő, külföldi multinacionális társaságok, a másikat pedig, a - tőle elkülönülten tevékenykedő – döntően hazai tulajdonban lévő kis és középvállalati szektor alkotja.

A külföldi anyavállalati háttérrel, intenzív export – import kapcsolatokkal rendelkező, magas képzettségű munkaerőt foglalkoztató, ezáltal magas jövedelmeket biztosító, cégcsoport markánsan elkülönül, az egyre szűkülő belső piacra termelő és szolgáltató, hazai tulajdonban lévő, tőke és pénziánnyal küzdő, adóterhekkel agyonnyomott kis és középvállalati szektortól.

7. A magyar gazdaság duális szerkezetének kialakulásáért alapvetően nem a privatizációs politika a felelős. A példátlanul gyors, egyedi kormányzati döntéseken alapuló, átgondolatlan, korrupció-gyanús privatizációs folyamat számos negatív következménnyel járt, de amelyik privatizált cég a külföldi tulajdonos irányítása alatt is megőrizte eredeti jellegét, az többségében megőrizte korábbi kapcsolódását a hazai beszállítókkal.

Azok a befektetők azonban, melyek zöldmezős beruházásokat hajtottak végre, - elsősorban a vámszabadterületi szabályozás bevezetésének hatására – szinte elzárkóztak a helyi kapcsolat felvételtől. Vagy beszállítóikat is betelepítették, - ez a gazdaságilag kedvezőbb - vagy inputkapcsolataikat import útján bonyolították hagyományos külföldi beszállítóikkal.

A privatizációs politika azonban nem menthető fel teljesen. A bankprivatizáció – melynek következtében a bankszektort már 1998-ban külföldi dominancia jellemezte – jelentős tőkeátcsoportosítást tett lehetővé. A főként nemzeti tulajdonban lévő kis és középvállalkozások kiszorultak a hitelpiacról.

Vitathatatlan tény, hogy megfelelő szabályozás hiányában a külföldi tőke jelentős erőforrás elvonást eredményez. A repatriált

profitok és a hazai hitelforrások megcsapolása kedvezőtlenül érinti a belgazdaságot.

Anélkül, hogy felmentenénk a magyar gazdaságpolitikai vezetést, a hibás tőkevonzás-politika következtében kialakult helyzet miatt, jogosan vetődhet fel az a kérdés, hogy egy ilyen kisméretű gazdaság ilyen rövid idő alatt integrálhat-e szervesen ilyen nagymennyiségű beáramló tőkét.

8. A nagy mennyiségű, hihetetlen gyorsasággal megjelenő külföldi tőke egy relatíve kicsi és nyitott gazdaságban, egy kiemelkedően külföldi tőkebarát kormányzati gazdaságpolitika segítségével a jelentős pénz és tőkehiánnyal küzdő, tetemes adósságállománnyal rendelkező, minőségi munkaerejétől – és nem utolsósorban banki hitelforrásaitól – megfosztott hazai vállalkozásokat lehetetlen helyzetbe hozta.

A többi átalakuló gazdasághoz hasonlóan a magyar állam is óriási pénzeszközöket fordított – illetve fordít – a multinacionális társaságok betelepülésének, illetve hazai tevékenységük bővítésének elősegítésére, számítva az általuk kifejtett pozitív externális hatásokra. Ezeknek a támogatásoknak a „megtérülése” azonban az eddigi hazai tapasztalatok alapján kétséges. Ugyanezen pénzeszközök átgondolt alternatív felhasználásával, az alapvetően a nemzeti tőke tulajdonában lévő kis és középvállalati szektorba juttatásával nagyobb, de legalábbis maradandóbb eredmény elérése valószínűsíthető.

2007-re a magyar gazdaságba beáramlott külföldi működőtőke befektetések állománya meghaladta a 68 milliárd eurót. A külföldi tulajdon részaránya a nemzetgazdaság ágazataiban közel 50%-os, a csúcstechnológiát képviselő, exportorientált szektorokban és a pénzügyi szektorban pedig abszolút meghatározó. Azt, hogy beáramló tőke előnyei vagy hátrányai dominálnak elsősorban a befogadó ország gazdaságvezetésének hozzáértése, nemzeti elkötelezettsége, az ország gazdasági és politikai függésének mértéke, és a tőkeimportra való rászorultsága határozza meg.

9. Annak következtében, hogy a külföldi tőke befolyása az összes stratégiai iparágban, - energia, elektronika, telekommunikáció, informatika, pénzügyek – és ezáltal az exportban is, meghatározó. a gazdaság folyamatos kényszerpályán mozog. Egy önálló, - a nemzeti érdekeket erőteljesebben érvényesítő gazdaságpolitikának – különösen

a jelenlegi világgazdasági válság, valamint a gazdaság rekordszintű belső és külső eladósodottságának körülményei között – kicsi a mozgásteret.

4. Következtetések, ajánlások

A kutatási eredmények elemzése alapján a szerző a következő ajánlásokat fogalmazza meg:

- Egy politikai ciklusoktól független, nemzeti érdekeket figyelembe vevő hosszú távú fejlesztési stratégia kidolgozását, mely konzisztens elképzeléseket fogalmaz meg az egészségügy, az oktatás, a tudomány, a kutatás, a szociálpolitika, a regionális és kisebbségpolitika vonatkozásában. Az elmúlt 20 év, majd ennek betetőzése a jelenlegi válság ugyanis véleményünk szerint a legnagyobb rombolást a tág értelemben vett humántőkében, a népesség fizikai, pszichikai, erkölcsi állapotában okozta. Ennek helyreállítása, az errodált értékrend helyett a helyes értékrend ismételt megteremtése évtizedeket vesz igénybe.

Egy ilyen – viszonylagos társadalmi támogatottságot is élvező – gazdasági és „társadalom-fejlesztési” stratégia megalkotásával megelőzhető a szükségtelenül több egyedi szabályozás, az ad hoc beavatkozások, a rejtett megállapodásokon alapuló egyéni döntések, a kézi vezérlés, az állandó gazdasági bizonytalanság. Egy megfelelő stratégia igazodási pontot jelenthetne a gazdaság összes résztvevőének, kiszámíthatóságot jelentene az egyének számára.

- A belső transznacionalizálódás szorgalmazása helyett – mivel ezen a területen már nemzetközi szinten is kiemelkedő teljesítményt tud felmutatni a magyar gazdaság - a belső integrálódást, a hazai szereplők egymás közötti kapcsolatainak erősítését kell ösztönözni. Ha minden nemzetgazdaság az idegen tőke vonzására fordított erőforrásokat, a saját kis és középvállalati szektorának támogatására fordítaná, az externális előnyökkel együtt jóval magasabb társadalmi hozadékra számíthatna.

- Fokozni kell a hagyományos extenzív növekedést elősegítő tényezők szerepét, azaz a hivatalosan dolgozók, - ezáltal adót fizetők – számát növelni kell. A méretében a magyar gazdasággal megegyező cseh gazdaságban közel 1 millióval több a foglalkoztatott.
- Törekedni kell a magyar gazdaság területén működő, közel 30000 külföldi tulajdonú társaság – ennek csupán 0,5%-a tartozik a multinacionális körbe - belgazdasági integrálására.
- Fokozni kell a hazai tulajdonú kis és középvállalatok exporttevékenységének a hazai bankhármast /MFB, EXIM Bank, Exporthitel Biztosító/ által történő hiteltámogatását.
- Ismételt külkereskedelmi reorientáció szükséges. A hagyományos – és a 90-es években, - nem eléggé elítélhető módon - leépített keleti piacok újraélesztése elengedhetetlen, hiszen a világgazdasági centrumváltás egyértelműnek látszik. Az új gazdasági világcentrumhoz – Kína és a Kelet – ázsiai térség – való intenzívebb kapcsolódás stratégiai szempontból rendkívüli fontossággal bír.
- A továbbiakban – ellentétben a jelenlegi hazai gyakorlattal – az EU többi tagállamához hasonlóan, elsősorban Franciaország, Spanyolország, és Nagy-Britannia gyakorlatát követve, - az állami nagyberuházási tenderek és a közbeszerzési eljárások egyéb területein is a hazai cégek preferálása, a korrupciómentesség biztosítása létfontosságú. A 2013-ig a magyar gazdaságba érkező 30 milliárd euró optimális felhasználása a jövő záloga lehet. Nem az Unió versenysemlegességet előíró szabályrendszerének megsértése, hanem a jelenlegi – a külföldi beruházót preferáló – gyakorlat megszüntetése a cél. Külföldi beruházó számos tagállamban – Hollandia, Ausztria - nem kap olyan adókedvezményt, melyet a hasonló területen beruházni kívánó hazai nem tud megszerezni.

- Egyik legfontosabb gazdaságpolitikai célként kell kitűzni a belpiac visszaszerzését, a nagy nemzetközi áruházláncok egyeduralmának megtörését. Állami támogatással egy hazai hálózat kiépítése feltétlen szükséges, ahol a hazai termelők termékei piacot találnak.
- Az ország „működőképességének” fenntartása érdekében meghozott rövid távú gazdasági előnyöket hozó, de a hosszú távú érdekeknek ellentmondó intézkedések felülvizsgálata, /szárnyvonalak, kisiskolák, helyi posta megszüntetése/ esetleges elhamarkodott döntések revíziója, már csak belpolitikai szempontból is kívánatosnak látszik. A népességkoncentráció, a túlzott urbanizáció hosszútávon kibontakozó káros hatásai közismertek.
- A jelentős közpénzügyi áldozatokkal kiképzett fiatal értelmiségi réteg – orvos, mérnök, informatikus – hazai „lekötése” – nem feltétlen csak jövedelemnöveléssel, hanem egyéb életminőséget befolyásoló eszközökkel, - a jövő záloga.
- Különös figyelmet kell szentelni a további tervezett /vízvagyon, föld-erdő, vasút/ privatizációk társadalmi kontrolljának biztosítására, hiszen például a vízvagyon a XXI. század legértékesebb „termelési tényezője” lesz.

5. A szerző fontosabb publikációi a Doktori Iskola által meghatározott csoportosításban

Bevezetés a közgazdaságtanba III. kötet
Nemzetközi gazdasági alapismeretek 1994,
Főiskolai jegyzet, BMF, Budapest

Világgazdasági alapismeretek 1993,
Főiskolai jegyzet, BMF, Budapest

Gazdasági és jogi alapismeretek 1991,
Tankönyv, Műszaki Könyvkiadó, Budapest

Eladósodás a világgazdaságban 2003,
In: Világgazdaságtan - Európai Unió
Főiskolai Jegyzet, BMF, Budapest

Transformation der MOE Laender 1996,
Főiskolai Jegyzet, Hochschule Furwangen, DE

Die charakteristischen Züge der wirtschaftlichen Beziehungen
zwischen der Europaischen Union und den MOE Laendern, 1998,
Főiskolai Jegyzet, Hochschule Schweningen, DE

Gazdasági válságok a XX. században. 1996,
Tudományos Konferencia előadásanyag, KKMF, Budapest

EU és a kelet-európai országok gazdasági kapcsolatai
2001, Tudományos Konferencia előadásanyag, KKMF, Budapest

Világgazdaság – Európai Unio, 2003,
Társszerző: Dr Medve András, Segédkönyv, BMF, Budapest

Pénzügyi ismeretek I. 2003
Segédkönyv, BMF, Budapest

Pénzügyi ismeretek II.. 2004,
Segédkönyv, BMF, Budapest

Pénzügyi ismeretek 2002, Példatár
Oktatási Segédanyag, BMF, Budapest

Pénzügyek alapjai, 2007
Oktatási segédanyag, Munkafüzet BMF, Budapest,

Pénzügyek alapjai, 2008
Példatár, BMF, Budapest

Pénzügyi elemzés, 2008
Elektronikus tananyag - elmélet, BMF, Budapest

Pénzügyi elemzés, 2008
Elektronikus tananyag – Gyakorló feladatok, BMF, Budapest

Vállalati pénzügyek 2009,
Elektronikus tananyag - elmélet
Magyar Digitális Könyvtár, Budapest

Vállalati pénzügyek 2009,
Elektronikus tananyag - Gyakorló feladatok,
Magyar Digitális Könyvtár, Budapest

Vállalkozásfinanszírozás-pénzügyi szolgáltatások 2009,
Elektronikus tananyag - Elmélet
Magyar Digitális Könyvtár, Budapest

Vállalkozásfinanszírozás-pénzügyi szolgáltatások 2009,
Elektronikus tananyag - Gyakorló feladatok,
Magyar Digitális Könyvtár, Budapest

Bevezetés a pénzügyi matematikába 2009,
Elektronikus tananyag
Magyar Digitális könyvtár